

ТЕМА. Зображення станів природи в ліриці Мацуо Басьо. Роль художньої деталі. Підтекст

МЕТА: продовжити знайомство учнів з деякими фактами творчої біографії поета, дати коментарі до віршів Мацуо Басьо, в яких віддзеркалилися його враження від спілкування з природою; викликати інтерес до японської культури, традицій, звичаїв; виховувати повагу до культури інших народів, вміння бачити красу природи і речей.

ХІД УРОКУ

I. Організаційний момент

II. Перевірка домашнього завдання. С.200-203, вміти переказувати прочитане; завдання №1-5 с.206 (усно)

III. Мотивація навчальної діяльності. Тема і мета уроку

1. СИЛА МИСТЕЦТВА

Мистецтво незбагненне й незрівнянне –

Його не може розум осягнуть,

Є в ньому вічна і священна тайна,

Що кличе людство на духовну путь.

Чому обличчя змінюють епохи?

І час від часу інша новина?

Здається, наче розібрались трохи,

Але відкрилась більша глибина.

Мистецтво піднімається на крилах

До вищої мети між інших мет,

Воно летить невпинно і нестримно,

Шляхи його – мов спалахи комет.

То величає, то сміється їдко,

То говірка, то стримує вуста,

Примхливе і вибагливе нерідко,

А інколи, грайливе, мов дитя.

Воно, як жінка, чарівне й прекрасне,

Вдиха натхнення яблуневий цвіт,

Та якщо жінка із роками гасне,

Краса мистецтва не рахує літ.

Автор: Педченко Тетяна Миколіївна

Сьогодні на уроці ми будемо вчитися відчувати красу.

А вчитися будемо у народу, який вже багато віків живе у гармонії з природою, вміє її відчувати і розуміти. Живе він у країні, яку називають Ніхон, що в перекладі означає «Країна Вранішнього Сонця», бо вона й справді перша зустрічає вранці сонечко. Це – Японія.

IV. Робота над темою уроку

1. Продовжуємо знайомство з Японією

Тривалий час острівна Японія була закритою для європейців. У 1633 році Сьоган – правитель країни видав указ: «Відтепер нікому, доки сонце

світить над світом, не дозволяється припливати в Японію, навіть якщо це посли, і ця заборона ніколи не може бути скасована під страхом смертної кари». Іноземців, яких морські стихії закидали на Японські острови, не пускали вглиб країни, дозволяючи їм жити лише на узбережжі. Коли у 1808 році британський корабель, рятуючись від шторму, увійшов до гавані порту Нагасаки, при цьому не кинувши навіть якоря, декілька японських сановників учинили самогубство. Вони дозволили судну врятуватися, тим самим порушили закон. Наприкінці 1860-х років Японія відчинила свої ворота-порти іноземцям, які були зачаровані її самобутньою культурою.

Що ж європейці дізналися про цю загадкову країну? І що знаємо про неї ми.

<https://www.youtube.com/watch?v=EuWPtUNmYDY>

Однак Японія відзначається не тільки економічним розвитком, а й своєрідною культурою.

Японія – це країна:

- сакури (*Дерево-символ Японії, що ототожнюється з юністю та красою. Цвітіння сакури для японців – національне свято*).
- орігамі (*Традиційне японське мистецтво: з квадратного аркуша паперу шляхом складання виходять різні фігурки та предмети*).
- ікебани (*Прикладне мистецтво комбінування квітів та гілок у вазі. Ці композиції не продаються і не даруються, вони виготовляються для себе, для своєї родини*).
- бонсай (*Вирощування карликових дерев у горщиках, які обмежують їх ріст*).
- чайної церемонії (*Мистецтво приготування чайного напою в присутності гостей*).
- боротьби сумо (*Борці, що відрізняються могутньою статуєю, їх вага більше 130 кілограм*).
- японці славляться ще й виготовленням мініатюрних скульптур «нецке».

А ще Японія – це країна яскравих свят.

«Ханамі» – милування квітами сакури, милування місяцем – «цукімі», милування осіннім листям – «момідзигарі», милування тихими снігами – «юкімі», «тя-но ю» – це чайна церемонія, яка проходить в особливих будиночках серед саду.

За тривалий час Японія створила свою самобутню національну культуру. Для жителів цієї країни є традиційним тонке відчуття прекрасного, пошуки краси, їм властивий тісний зв'язок з природою, любов до якої виховується з дитячих років. Японці говорять: «Любіть природу, любіть квіти, любіть дерева, небо, красу у великому й малому – і ви навчитеся любити життя».

2. Продовжуємо знайомство з хайку

Досить відрізняється від європейської поезії творчість японських поетів. Насамперед новизною жанрів – хайку (*хоку – це віршована форма, що*

складається із трьох рядків, в перекладі означає «початкова форма». Класичні хоку містять 17 складів. Складаються із трьох ритмічних рядків (5, 7, 5 складів). Така форма примушувала поетів приділяти велику увагу техніці вірша. Відкидалося все зайве, наприклад, слова, які можна домислити. Збірки віршів впорядковувалися за порами року. У хоку картини природи такі, якими є насправді, а почуття глибоко приховані і вгадуються через натяк на стан природи. (Підтекст — прихований, внутрішній зміст висловлювання). Тут використовуються не тільки прийоми живопису, а й звукові образи. Можна сказати, що хоку – це не тільки жанр літератури, а й окремий вид мистецтва. І саме Мацуо Басьо був засновником поетичної школи, яка створила переворот в японській літературі. Стиль Басьо панував майже 200 років.

Хоку називають японською гномічною поезією.

- Як ви гадаєте чому? Від якого слова, на вашу думку, походить ця назва?
- Де живуть гноми?
- І щоб зрозуміти зміст хоку, потрібно включити уяву. Шляхом до розуміння хоку будуть асоціації.
- Давайте прочитаємо в словниках, що таке асоціація. (*Асоціація – поняття, що виникає при згадуванні іншого (поле - квітка)*)
- У хоку паралельно відображаються і стан природи, і думки, і почуття людини. Основний прийом побудови хоку – паралелізм.

Паралелізм (грец. *parallelos* — той, що рухається поряд) — аналогія, уподібнення, спільність характерних рис або чину (паралельне зображення двох явищ із різних сфер життя).

3. Читання та аналіз хоку

Японці люблять милуватися місяцем. Свято милування місяцем називається «цукімі».

Давайте помилуємося ним і ми.

Милуюсь місяцем,
Навколо ставка проблукав
Цілісіньку ніч.

(Краса місячної ночі надихає на романтичний нестрій, з'являються дивовижні мрії, прагнення до незвичайного.)

Перед вродою квітів
Страшно стало місяцю
Сховався за хмари.

Повний місяць
Подивись на поверхню озера –
Куди там усім красуням!

Хоч з чим його порівнюй –
Все даремно! Він ні на що не схожий,
Триденний місяць молодик.

4.«Червона Фудзі».

Існує легенда, що національна святиня японців – гора Фудзіяма має неабияку силу. Вона допомагає тим, хто приходить до неї з добрими помислами. І взагалі на тих, хто побачив Фудзі, гора справляє незабутнє враження. Вона височить на 3776 м. над рівнем моря, 10 місяців на рік укрита снігом, а форма її наскільки досконала, що якщо збоку на неї дивитись, то це майже правильний конус.

А як уявляє гірську природу Мацуо Басьо?

Туман – це щільна мжичка.
Удень нам не видно Фудзі, –
Якийсь химерний настрій.

Хмари – біля подошви,
Над ними – нетрі Фудзіями
Шпилем у небо.

Але ж зараз хто – небудь
Гори Хаконе долає!
Ранок з глибоким снігом.

(Хаконе – ланцюг великих гір, перевал через гори взимку вважається найважчим, глибокі сніги, круті схили, втома – паралель із життям).

Я раптом побачив її
Плаче самотня...
Разом на місяць дивитимемось.

5. «Якщо у твоєму серці квітуча слива»

Японці дуже люблять природу. Одним з найулюбленіших свят є «ханамі» – милування квітами вишні, сливи, персика. У Японії сакура цвіте 3-4 рази на рік. Давайте цією красою помилуємося і ми.

Під час квітучання сакур
Горам краси не додасть
Навіть ранкова зоря.

Натовп із сотні тисяч
Родин – таке милування
Квітами сакури у столиці.

Квітучі сливи,
Ніжні верби...І подібні до них
Молоді хлопці, жінки!

З'являйтесь, вірші й такі,
Які схожі були б не на мене,
А на перші квіти сакури.

6. «Осінній і зимовий пейзаж – пора життя»

Якщо поєднати пори року і пори життя людини, то зрозуміло, чому осінь викликає сум.

Якими барвами змальовує осінній пейзаж Мацуо Басьо?

На всохлу гілку
Сів ночувати крук,
Глибока осінь.

(Осінній вечір, голі віти дерев – пейзаж біля бананової хижки, а через нього поет передає свій душевний стан. Але йдеться не тільки про самотність крука, а й про самотність поета.)

Осінь – праосінь
Як там живе сусіда
Не знаю зовсім.

(Довгий час поет знаходився далеко від рідної домівки.)

Зима в Японії сувора, іноді мороз досягає 41 градуса. Кількість опадів у деяких районах за 24 години може сягати до двох метрів. Отже снігу не бракує.

Нумо, друзі,
Ходім милуватися снігом –
Блукатимемо, поки впадемо!

Перший сніг!
Аж довгі листки нарцисів
Позгинались!

Набридла столиця,
Вирішив серед квітів
Поселитись взимку.

Ви подивіться
На звичайну гидку ворону, –
Але сніжного ранку!

7. «Сезонні слова»

На початку XX століття французький учений Андре Бельсер писав: «Жоден народ не надавав такого значення дивовижній красі природи і не спостерігав за нею так уважно й зблизка, як японці; і жоден народ не насолоджувався більше за японців мовчазною принадою мрії й само зосередження на своїх думках».

Саме тому віками вироблялися правила складання хоку й використання ними певної лексики. Були так звані «сезонні слова», які свідчили про конкретну пору року й не могли застосовуватися для опису інших природних сезонів.

8. Новаторство поезії Басьо.

- Заснував поетичну школу, що існувала майже 200 років;
- у його творчості з'являються нові теми, що підказані подорожами;
- у Басьо хоку – це не лише вірш про природу, за природою приховані настрії автора, глибокі роздуми та переживання.

Як це можна зобразити схематично?

ПРИРОДА + ЛЮДИНА = СЕНС ЖИТТЯ.

А ще Басьо говорив, що «хоку не можна складати із різних шматків, його треба кувати, як золото»

9. Підтекст

Підтекст — інший план повідомлення, який створюється не довільно, а тими ж засобами, що й основний план.

До таких засобів належать:

- лексичні засоби (метафора, метонімія, перифраз, порівняння тощо);
- ситуативні засоби (факти, події, раніше згадані);
- асоціативні засоби (поняттєві, емоційні зв'язки, які виникають між тим, про що йде мова, і досвідом автора).

V. Закріплення умінь, навичок та знань.
Завдання «Хмари слів»

VI. ПІДСУМОК УРОКУ

«Мікрофон»

- Що ви взяли для себе корисного, цікавого з сьогоднішнього уроку?
*Я зірвала квітку – і вона зів'яла.
 Я спіймала метелика – і він помер у мене на долоні.
 І тоді стало зрозумілим,
 Що торкнутися краси можна тільки серцем.
 Не поспішайте! Зупиніться! Озирніться навкруги! І ви побачите прекрасне у
 звичайному. Любити природу означає любити свою землю, свою
 Батьківщину, людей.*

VI. Домашнє завдання. С.203-205, творче завдання на вибір: №6 с.206 або №9 с.207